

Složení domácností a pocit pohody

Úvod

Demografické a socioekonomické změny se promítly do struktury evropských domácností. Vzrostl počet jednočlenných domácností, snížil se počet domácností s dětmi a došlo k rozšíření rozmanitosti typů domácností s alternativním rodinným usporádáním. Hospodářská krize navíc přinesla rozšíření fenoménu vícegeneračních domácností a mladých dospělých žijících v původní rodině. Tato zpráva názorně dokládá různorodost typů domácností v EU a ukazuje, jak se za posledních 10 let domácnosti změnily a jak struktura domácnosti ovlivňuje subjektivní pocit pohody a sociální vyloučení.

Politické souvislosti

Sociální politiky (jako je například politika v oblasti bydlení a rodinná politika) spadají převážně do působnosti členských států. Politiky na úrovni EU (evropský pilíř sociálních práv, směrnice o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem a doporučení Rady o vysoce kvalitních systémech předškolního vzdělávání a péče) nicméně k různým typům rodin přihlížeji, a mají tudíž na domácnosti dopad. Většina členských států považuje stárnutí populace a snižování plodnosti za důležitou politickou otázku. V reakci na rostoucí rozmanitost domácností zavedly vlády některých států určité politiky nebo uzákonily nová práva, upravující například problematiku uznávání společného soužití, sňatků osob stejného pohlaví nebo smíšených rodin.

Klíčová zjištění

- Zvyšuje se podíl jednočlenných domácností. Značná část těchto domácností je tvořena staršími ženami, jež postihla ztráta partnera případně partnerky. Tento trend však bude podle předpokladů oslabovat s tím, jak dochází ke zvyšování počtu společně dožívajících páru.
- Jednočlenné domácnosti jsou více vystaveny riziku chudoby a sociálního vyloučení. Zejména svobodné osoby středního a vyššího věku vykazují v oblasti zdraví a subjektivního pocitu pohody horší výsledky než osoby žijící s partnery. Starší lidé, kteří žijí sami, mají pocit větší pohody než jejich mladší protějšky.

- Ve většině členských států došlo k zásadnímu rozšíření soužití nesezdaných partnerů. Ve východních a jižních členských státech je soužití nesezdaných osob stále převážně předstupněm k pozdějšímu sňatku, zatímco v zemích severní a západní Evropy se často jedná o uspořádání trvalého charakteru.
- Nesezdaní partneři žijící s druhem či družkou mají subjektivní pocit menší pohody než manželské páry.
- Celá řada zemí zavedla ve prospěch nesezdaných osob žijících ve společné domácnosti určitá vlastnická práva a výhody, přičemž ve většině případů je vyžadována formální registrace.
- Bezdětné páry udávají lepší životní podmínky a rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem než páry s dětmi, avšak subjektivně pocitují menší pohodu. Po dosažení věku 65 let vzájemný vztah mezi pocitem pohody a bezdětností oslabuje, ačkoli lze pozorovat souvislost mezi bezdětností a vyšším rozsahem sociálního vyloučení či nižší mírou spokojenosti.
- Páry stejného pohlaví žijí v průměru v podobných materiálních životních podmínkách jako páry osob opačného pohlaví, avšak vykazují vyšší výskyt dlouhodobých onemocnění. Pravděpodobnou příčinou mohou být problémy s duševním zdravím související s diskriminací. Zažívají rovněž větší sociální vyloučení a s menší pravděpodobností se obracejí s žádostí o podporu či pomoc na rodinu či přátele.
- S prodloužením střední délky života mužské části populace se očekává další zvýšení podílu domácností tvořených páry v důchodovém věku. Důchodci žijící v páru jsou šťastnější, spokojenější a optimističtější než důchodci v jiných typech domácností a těší se lepším materiálním životním podmínkám, což platí zejména pro ženy.
- Po odchodu do důchodu existují mezi ženami a muži podstatné rozdíly. Ve vyšší věkové kategorii jsou ženy více ohroženy chudobou. Řada zemí na tuto skutečnost reaguje zaváděním vdovských důchodů a započítáváním mateřské dovolené do důchodu. Nicméně osoby v manželském svazku zůstávají i po ochodu do důchodu zvýhodněnou skupinou, zejména ženy.

- Ve většině zemí klesá absolutní i relativní počet nukleárních rodin. Rodiče v nukleárních rodinách udávají bez ohledu na typ domácnosti subjektivní pocit největší pohody a nejvyšší míru optimismu ze všech respondentů.
- Většina nukleárních rodin žije ze dvou příjmů a vykazuje nejméně vyvážené rozdělení neplacené práce: většinu domácích prací vykonávají ženy, přičemž mnoho z nich má potíže s nastavením uspokojivé rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem. Muži s dětmi odvádějí větší počet hodin placené práce než bezdětní muži a často mají problém s dosahováním rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem.
- Podíl domácností rodičů samoživitelů se v EU zvýšil. Rodiče samoživitelé jsou více ohroženi chudobou a deprivací, mají problémy vyjít s rodinným rozpočtem, neboť je tvořen jen jedním příjmem, a je pro ně charakteristická nižší míra zaměstnanosti.
- Pracující rodiče samoživitelé mají navzdory kratší pracovní době častěji potíže s dosažením rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem. V rolích samoživitelů vykonávají otcové i matky více domácích prací než rodiče žijící v páru.
- V porovnání s rodičovskými páry mají rodiče samoživitelé subjektivní pocit menší pohody a jsou více sociálně vyloučeni. Pro subjektivní pocit pohody rodičů samoživitelů je důležitá sociální podpora rodiny a přátel.
- Ačkoli rodinné politiky zohledňují smíšené rodiny jen zřídka, jejich počet narůstá. Rodiče ve smíšených rodinách dosahují v ukazatelích pohody a životních podmínek lepší výsledky než rodiče samoživitelé. Pocit pohody dětí v těchto domácnostech závisí na kvalitě jejich vztahu s rodiči či nevlastními rodiči.
- Vícegenerační domácnosti jsou běžnější ve východoevropských členských státech. V těchto domácnostech mají rodiče a prarodiče pocit menší pohody než rodiče a prarodiče v jiných typech domácností.
- Mezi lety 2007 a 2017 vzrostl počet mladých dospělých žijících s rodiči.
- Tyto osoby vykazují subjektivní pocit menší pohody než samostatně žijící mladí dospělí, zejména ve skupině osob nad 25 let věku. Domácnost rodičů však poskytuje ochranu před chudobou a může přispět k udržení duševní pohody, zejména v případě nezaměstnaných mladých dospělých.
- Nerodinné domácnosti, většinou žijící v městských oblastech, jsou oproti jiným typům domácností více vystaveny riziku chudoby. Osoby v nerodinných domácnostech jsou mladšího věku, s větší pravděpodobností se jedná o přistěhovalce a často se potýkají s potížemi s bydlením. Pociťují však srovnatelnou úroveň pohody jako členové jiných domácností.

Politické ukazatele

- Starší osoby žijící v jednočlenné domácnosti mají pocit větší pohody než osoby této věkové skupiny žijící se svými dětmi, ačkoli tuto skutečnost lze pravděpodobně přičíst celé řadě faktorů (například špatnému zdravotnímu stavu nebo nízkému příjmu). Politiky mohou být u starších osob zaměřeny na podporu jejich nezávislého života, přičemž začlenění do komunity, ve které žijí jiné starší osoby nebo mladší lidé, může zmírnit sociální vyloučení a oddálit potřebu rezidenční péče.
- V několika zemích byly zavedeny politiky uznanávající soužití po určité době společného života. Tyto politiky mohou finančně závislým partnerům poskytnout ochranu před chudobou. Zavádění takovýchto práv může rovněž vést ke zmírnění rozdílů mezi ženami a muži, pokud jde o materiální blahobyt ve vyšším věku.
- Uznávání párů stejného pohlaví a přiznávání stejných rodinných práv těmto osobám přispívá k jejich přijetí ve společnosti. To může vést k jejich lepší sociální podpoře a pocitu větší pohody a u osob LGBT k příznivému dopadu na zakládání domácností.
- Ke zlepšení rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem rodičů může vést rozšíření práva mužů na otcovskou a rodičovskou dovolenou a zvýšení počtu míst ve finančně dostupných zařízeních péče o děti.
- Politiky zaměřené na rodiče samoživitele se dosud zaměřovaly na zvýšení zaměstnanosti. Avšak z některých důkazů vyplývá, že podmínky související s hledáním práce v době, kdy využívají podporu příjmu, vedly u rodičů samoživitelů k nárůstu úrovně stresu. Hlavní překážkou vyšší zaměstnanosti rodičů samoživitelů je přístup k cenově dostupné péči o děti.
- Uznávání smíšených rodin může přispět u rodičů samoživitelů po rozluce nebo rozvodu manželství k zakládání nových domácností, přičemž je zřejmé, že ve smíšených rodinách mohou ke zlepšení pocitu pohody dětí přispívat nevlastní rodiče.
- Subjektivní pocit pohody mohou pomoci zlepšit politiky podporující mladé dospělé při odchodu z domácnosti rodičů a v nezávislém životě.
- Programy na podporu soužití mohou mladým lidem nabídnout cenově dostupné nezávislé bydlení a zmírnit osamělost a sociální vyloučení, a to i v případě starších osob, pokud budou tyto projekty finančně dosažitelné.

Další informace

Zprávu *Household composition and well-being* (Složení domácností a pocit pohody) naleznete na adrese <https://eurofound.link/ef19040>.

Vedoucí výzkumu: Eszter Sandor
information@eurofound.europa.eu